

Joanna Szerszunowicz

Białystok

UWAGI O PRZEKŁADZIE FRAZEOLOGIZMÓW O PROWENIENCJI RELIGIJNEJ (W UJĘCIU KOMPARYTYWNYM)

Wyrażenia, zwroty i frazy o proveniencji religijnej stanowią znaczną część zasobu frazeologicznego polszczyzny. Od wielu stuleci te właśnie jednostki rejestrują poglądy i praktyki religijne ludzi, co dobrze oddaje tytuł artykułu W. Cieślińskiej *Frazeologia zwierciadłem kultury materialnej i duchowej narodu*¹. Frazeologia o motywacji religijnej stanowi obiekt badań, które mają na celu próbę wyjaśnienia jej etymologii, opisanie struktury, frekwencyjności czy stylistyki². Komparatystyka frazeologiczna pozwala stwierdzić, w jakim stopniu religia narodu wzbogaciła język – jakie różnice, a jakie podobieństwa istnieją w zasobach frazeologicznych różnych kultur. W niniejszym referacie porównywane będą wybrane idiomatyczne jednostki frazeologiczne (oprócz przysłów) z języków należących do trzech rodzin: słowiańskiej – polski, germańskiej – angielski, i romańskiej – włoski.

Do tej pory najwięcej uwagi poświęcono badaniu biblizmów, czyli następujących związków frazeologicznych: cytacji biblijnych, czyli całości będących częściami samego tekstu Biblii i będących jednocześnie całością języka ogólnego, na przykład *nie samym chlebem człowiek żyje*; parafraz biblijnych, czyli całości języka ogólnego wyrosłych z tekstu Biblii, które nie są już jego częścią organiczną, na przykład *chować coś pod korcem*; nawiązań biblijnych, czyli całości języka ogólnego nawiązujących do obrazów, zdarzeń i sytuacji z Biblii, nie do samego tekstu Biblii, na przykład *w stroju*

¹ W. Cieślińska, *Frazeologia zwierciadłem kultury materialnej i duchowej narodu*, [w:] *Materiały Ogólnopolskiej Konferencji Lingwistycznej* (Kraków 10–11 maja 1993), Kraków 1993.

² Zob.: W. Chlebda, *Losy frazemów biblijnych w języku polskim i rosyjskim*, „VIII Musica Antiqua Europae Orientalis”, vol. 2, „Acta Slavica”, red. A. Bezwiński, E. Harendarska, Bydgoszcz 1988, s. 345-360; W. Chlebda, *Rosyjska frazeologia biblijna dzisiaj*, „IX Musica Antiqua Europae Orientalis”, vol. 2, „Acta Slavica”, red. A. Bezwiński, Bydgoszcz 1991, s. 125-135; W. Chlebda, *Biblizmy języka polskiego i rosyjskiego. Koncepcje opisu leksykograficznego*, [w:] *Współczesny język polski i rosyjski. Konfrontacja przekładowa*, red. A. Bogusławski, J. Mędelska, Warszawa 1997, s. 23-66; *Biblia w literaturze i folklorze narodów wschodniosłowiańskich*, red. R. Łużny, D. Piwowska, Kraków 1998; *Od Biblii do współczesnego języka religijnego*, red. ks. Z. Adamek, S. Koziara, Tarnów 1999.

adamowym; odniesień biblijnych, czyli całości języka ogólnego, stanowiących ludową czy narodową interpretację albo trawestację przekazów biblijnych, na przykład *Herod-baba*³.

Liczne są opracowania słownikowe poświęcone biblizmom⁴, na przykład *Od Adama i Ewy zaczynać. Mały słownik biblizmów języka polskiego*⁵, *Angielsko-łacińsko-polski słownik słynnych cytatów z Biblii*⁶, słownik autorstwa Browninga (1997) czy *Et cetera*⁷. Powstało wiele prac poświęconych różnym aspektom frazeologii biblijnej, wśród których na wymienienie zasługują artykuły: W. Chlebda poświęcone frazeologii biblijnej polskiej i rosyjskiej⁸; Z. Leszczyńskiego, który pisał o różnym stosunku poszczególnych stereotypów językowych do odpowiednich fragmentów Biblii⁹; A. Nowakowskiej o frazeologizmach biblijnych z nazwami roślin w słownikach języka polskiego¹⁰.

Biblizmy należą więc do najlepiej opracowanej warstwy frazeologii o proveniencji religijnej. Badania komparatystyczne pozwalają stwierdzić, że również wśród tych właśnie frazeologizmów można wskazać jednostki, których translacja sprawia trudności. Należą do nich antroponimy biblijne, które stały się we współczesnych językach metaforami rzeczownikowymi eliptycznymi¹¹. Można wyróżnić antroponimy, które występują w trzech językach, na przykład: pol. *Judasz*, ang. *Judas*, wł. *Juda*.

Problem pojawia się, gdy w jednym z języków występuje we frazeologizmie antroponim biblijny, natomiast w języku przekładu brak odpowiednika frazeologicznego. W języku włoskim funkcjonuje zwrot *fare da Marta e da Maddalena* ('robić przeróżne rzeczy; wszystkiego po trochu'), natomiast żaden ze słowników frazeologicznych języka polskiego ani angielskiego nie rejestruje takiego połączenia. Podobnie jest w przypadku angielskiego zwrotu *be a Jeremiah* ('być pesymistą'), który nie ma absolutnych ekwiwalentów w polskim i włoskim. Problemem jest zachowanie wartości stylistycznej

³ K. Kulik, *Frazeologia biblijna w 'Wielkim słowniku rosyjsko-polskim'*, „Folia Linguistica” 39, „Acta Universitatis Lodzianis”, Łódź, s. 33-39.

⁴ W. Chlebda, *O założeniach polsko-rosyjskiego słownika frazemów biblijnych*, [w:] „Studia i Materiały WSP w Zielonej Górze”, Filologia Rosyjska 6, Zielona Góra 1987, s. 165-173; W. Chlebda, *Nad projektem dwujęzycznego słownika frazesów biblijnych*, „Roczniki Humanistyczne TN KUL”, t. XXXVII-XXXVIII, z. 8 (Słowianoznawstwo), Lublin, s. 117-128.

⁵ J. Godyń, *Od Adama i Ewy zaczynać. Mały słownik biblizmów polskich*, Kraków-Warszawa 1995.

⁶ D. Radziejewski, *Angielsko-łacińsko-polski słownik słynnych cytatów z Biblii*, Altravox Press, Wrocław 2000.

⁷ A. Chiuchiù, P. Calamanti, M. G. Caproni, *Et cetera*, Alia Edizioni, Perugia 1998.

⁸ W. Chlebda, *Biblizmy...*

⁹ Z. Leszczyński, *Perspektywy uchwycenia zasobu formalnych stereotypów językowych pochodzenia biblijnego w polszczyźnie*, [w:] *Język a chrześcijaństwo*, red. I. Bajerowa, M. Karpluk, Z. Leszczyński, Lublin 1993.

¹⁰ A. Nowakowska, *Frazeologizmy biblijne z nazwami roślin w słownikach języka polskiego*, „Poradnik Językowy” 1996, z. 10, s. 25-32.

¹¹ P. Wróblewski, *Struktura, typologia i frekwencja polskich metafor*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 1998.

przekładu: czytelność referencji biblijnych dla użytkowników języka nie jest wystarczająca dla przeniesienia zwrotu z komponentem antroponimicznym do języka przekładu, ponieważ idiom tłumaczony jest związkiem nieidiomatycznym. Redukcja komponentu biblijnego przy zachowaniu konstrukcji idiomatycznej zmienia wartość stylistyczną jednostki przekładu, a w konsekwencji nawet całego tekstu.

Można również wskazać antroponimy, które występują w idiomach w porównywalnych językach, są jednak komponentami zupełnie różnych związków. Przykładowo, odmiennie wykorzystany został we frazeologii polskiej, włoskiej i angielskiej antroponim *Herod*. W języku polskim funkcjonuje określenie *Herod-baba*, we włoskim cztery idiomy: *Chiamate Erode!* (dosł. Wołajcie Heroda!), zwrotu tego używa się do straszenia niegrzecznych dzieci; *mandare da Erode a Pilato* ('od Annasza do Kajfasza'); *sembrare il Erode* ('przypominać Heroda'); *ai tempi del Re Erode* ('przed potopem'), w angielskim zaś – *out-herod Herod* (dosł. 'przewyższać okrucieństwem Heroda'; 'być bardzo okrutnym'). Ponadto, biblizm o identycznej proveniencji może nie mieć ekwiwalentu funkcjonalnego. Tak właśnie jest w przypadku idiomów *at the eleventh hour* i *robotnicy jedenastej godziny*.

Należy przyjąć, że przekład związków frazeologicznych odwołujących się do Biblii, mimo licznych opracowań, może być trudny, jeżeli chodzi o dobranie ekwiwalentów. Inna grupa frazeologizmów, która także przysporzyć może wielu problemów, to związki, w których jednym z komponentów jest imię świętego. W języku włoskim, bogatym w zwroty i wyrażenia zawierające imiona świętych, używanych jest więcej idiomów tego rodzaju niż w polskim i angielskim.

Przykładowo, nie mają odpowiedników ani w polskim, ani w angielskim takie włoskie frazeologizmy, jak: *con il cavallo di San Francesco* (dosł. na koniu św. Franciszka; 'o lasce'), *domandare se San Cristoforo fu nanno* (dosł. pytać, czy święty Krzysztof był krasnoludkiem; 'zadawać bezsensowne pytania'), *parere il maiale di San'Antonio* (dosł.

Liczba	język polski	język włoski	język angielski
idiomów z komponentem IMIĘ ŚWIĘTEGO	6	27	3
liczba imion	4	19	3

wyglądać jak wieprz św. Antoniego; 'być grubym i zadowolonym'); *essere agile (leggero) come l'uccello di san Marco* (dosł. być zręcznym/lekkim jak ptak św. Marka; 'być ociążałym jak wół'; św. Marka przedstawiano z wołem), *essere più vecchio di S. Giuseppe* (dosł. być starszym niż św. Józef; 'być bardzo starym'); *esser vecchio come le scarpe di S. Paolo* (dosł. być starym jak buty św. Pawła; 'być bardzo starym'); *levare di mano a S. Francesco* (dosł. wzbudzić gniew św. Franciszka; 'zachowywać się prowokacyjnie'); *essere il gallo che canto a San Pietro* (dosł. być kogutem, który piał św. Piotrowi;

‘o mięsie kurczaka: stary, łykowaty’); *fare i miracoli di S. Luca* (dosł. robić cuda św. Łukasza; ‘nie robić nic nadzwyczajnego’).

W języku polskim do frazeologizmów o wysokiej frekwencyjności należą zwroty z komponentem antroponimicznym *święty Piotr*: *być (na apelu) u św. Piotra, pójść poskarżyć się świętemu Piotrowi, przejść do świętego Piotra*. Anna Dąbrowska podaje następujące znaczenie wymienionych związków: ‘zostać zabitym w czasie wojny’¹². W języku angielskim idiom z komponentem antroponimicznym *Peter – to rob Peter to pay Paul* (dosł. ‘obrabować Piotra, aby zapłacić Pawłowi’; ‘przełożyć z jednej kieszeni do drugiej’) – kojarzony jest z dniem św. Piotra i Pawła (dzień obydwu świętych przypada 29 czerwca). W języku włoskim występuje sześć idiomów z komponentem *San Pietro*, które realizują inne modele pojęciowe niż w porównywanych językach.

Niektóre frazeologizmy nawiązują do świąt, na przykład *far S. Michele* (‘opuścić miejsce zamieszkania, przeprowadzić się’; w niektórych regionach Włoch umowy o wynajem wygasają dnia 29 września lub 8 maja, w dniu św. Michała) i *far S. Martino* (znaczenie takie samo jak idiomu *far San Michele*, umowy wygasają 11 listopada). Powszechną praktyką jest wyznaczanie dat i określanie czasu za pomocą odwołań do świąt. *Trzech ogrodników* występuje w polskim i włoskim: *essere i Santi di Giaccio* (12, 13, 14 maja), nie używa się tego idiomu w języku angielskim. Włoski zwrot *pagare per San Bindo* (dzień św. Bindo, trzy dni po Sądzie Ostatecznym) ma w języku polskim odpowiednik *na święty nigdy*. Do dni świątecznych nawiązują również inne idiomy, na przykład frazeologizmy o znaczeniu ‘bardzo krótko’: *essere un’estate di S. Martino* czy *durare da Natale a San Stefano*.

Można wskazać także idiomy nawiązujące do pewnych miejsc kultu religijnego, na przykład: *essere il pozzo di San Patrizio* (dosł. być studnią św. Patryka, czyli ‘pochłaniać wielkie ilości czegoś; o czymś bez dna’). *Il pozzo di San Patrizio*, zwana też *purgatorio di San Patrizio* to jaskinia na maleńkiej wysepce na jeziorze Derg w Irlandii, uważana za wejście do czyśćca lub piekła. Według legendy Chrystus ofiarował tę jaskinię św. Patrykowi, aby ten przełamał nieufność i brak wiary Irlandczyków. Wierzono, że każdy, kto wszedł do jaskini i spędził w niej dzień i noc, uzyskiwał odpuszczenie grzechów. Innym przykładem frazeologizmu z komponentem toponimicznym jest zwrot *essere come la fabbrica di S. Pietro* (dosł. być jak fabryka św. Piotra; ‘praca bez końca’; pochodzenie frazeologizmu związane jest z pracami nad bazyliką św. Piotra w Rzymie, prace najpierw związane z budową, teraz z renowacjami wydają się nie mieć kresu) nie mają odpowiedników w polskim ani w angielskim.

Niektóre z idiomów, które nie mają ekwiwalentów absolutnych w innych językach, zawdzięczają swoje powstanie legendom lub opowieściom. Przykładem frazeologizmu o takiej motywacji jest zwrot *fare le scale di Sant’Ambrogio*, dosł. wchodzić na schody

¹² A. Dąbrowska, *Słownik eufemizmów polskich – czyli w rzeczy mocno, w sposobie łagodnie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 147.

w kościele św. Ambrożego, który znaczy ‘źle mówić o nieobecny’. Można też wskazać idiomy, których powstanie związane jest z postaciami duchownych. Zwrotem o takiej właśnie proveniencji jest *aver la memoria del Cardinal Mezzofanti* (dosł. mieć pamięć jak kardynał Mezzofanti; ‘mieć doskonałą pamięć’). Kardynał Giuseppe Mezzofanti, bolończyk, wybitny poliglota, żył w latach 1774–1849. Znał około stu języków i dialektów. Inny idiom, *dare i confetti di papa Sisto*, (dosł. poczęstować cukierkami papieża Sykstusa; ‘podać nagle złą wiadomość’) nawiązuje do wydarzenia, które miało miejsce podczas pontyfikatu Sykstusa V. Papież, chcąc położyć kres waśniom zamożnych mieszczan, zaprosił ich na suty posiłek, kazał zabić dowódców straży poszczególnych rodów, następnie zatknąć głowy pomordowanych na wieżach. Częstując cukierkami, podprowadził notabli w stronę okna, by zobaczyli przerażający widok. Dlatego do dziś we Włoszech mówi się: *Papież Sykstus nie przebaczył nawet Chrystusowi*.

Wiele frazeologizmów stanowi odzwierciedlenie praktyki i obrządków religijnych. Wyrażenia porównawcze: *lungo come la Messa cantanta* (dosł. długi jak śpiewana msza); *la processione* (dosł. procesja); *la Quaresima* (dosł. Wielki Post); *esser lungo come una litania* (dosł. litania) realizują to samo pojęcie: ‘bardzo długi’. Frazeologizm porównawczy *esser sicuro come in chiesa* (dosł. być bezpiecznym jak w kościele) nawiązuje do zwyczaju, zgodnie z którym nie można było aresztować nikogo w kościele. Zwrot *fortunato come un cane in chiesa* (dosł. szczęśliwy jak pies w kościele; ‘bardzo nieszczęśliwy’) pierwotnie odnosił się do psów, które znalazły się w kościele. Zwierzęta - a zwłaszcza psy - były niegodne, by wchodzić do świątyni. Specjalnie zatrudniano człowieka, który miał je wypędzać¹³.

Frazeologizmy wyrażają również wierzenia, na przykład *campare di Spirito Santo* (dosł. żyć Duchem Świętym; ‘bardzo mało jeść’) nawiązuje do przekonania, że osoby medytujące czy modlące się nie czują głodu i wystarcza im strawa duchowa. Przeświadczenie, że o zmarłych nie wolno źle mówić zostało utrwalone w idiomie *più bugiardo di un epitaffio* (dosł. bardziej kłamliwy od epitafium; ‘bardzo kłamliwy’) – napisy na nagrobkach zawsze zawierają tylko pochlebne informacje o zmarłych.

Ilustracją bliskości człowieka i religii na przestrzeni dziejów są porównania frazeologiczne o znaczeniu ‘bardzo stary’ występujące w każdym z porównywanych języków. Realizują one ten sam model pojęciowy w różny sposób. W języku włoskim są to takie wyrażenia, jak: *essere vecchio quanto l’alleluia* (dosł. być starym jak alleluja), *esser più vecchio dell’Arca di Noè* (dosł. być starszym od arki Noego), *ai tempi di Re Erode* (dosł. w czasach króla Heroda), *ai tempi del Diluvio* (dosł. w czasach potopu). W polskim i angielskim zarejestrowane są frazeologizmy o takim samym znaczeniu, w których komponentem jest wyraz *potop*.

We frazeologii o proveniencji religijnej występują też jednostki, których komponentem jest leksyka religijna o wysokiej frekwencji. Wyraz *amen* jest komponentem

¹³ M. B. Quartu, *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*, RCS Libri, Milano 2000, s. 89.

tem idiomów *giungere all'amen, essere all'amen* i *essere in un amen* ('bardzo szybko'). W języku polskim *amen* występuje we frazeologizmie o innym znaczeniu: *jak amen w pacierzu*, czyli 'na pewno, niechybnie'. Istnieją też idiomy nawiązujące do wiedzy religijnej. Modlitwa, opanowana pamięciowo we wczesnym dzieciństwie, później wrotnie powtarzana w niezmienionej formie i z dużą częstotliwością, była tym, co każdy wierzący człowiek umiał powiedzieć bezbłędnie. Dlatego powstały takie frazeologizmy, jak: włoski zwrot *sapere qualcosa come l'avemaria/paternostro* (dosł. znać coś jak zdrowaśkę/Ojcze nasz; 'znać bardzo dobrze'), czy polski *umieć coś jak pacierz*. Dawniej ludzie wykazywali lepszą orientację w kalendarium świąt kościelnych, co potwierdza istnienie frazy *quando verrà Pasqua per il venticinque aprile* ('bardzo późno' – 25 kwietnia to najpóźniejsza data Wielkanocy).

Związki frazeologiczne stanowią też odzwierciedlenie widzenia świata religii, na przykład życia zakonnego. Włoskie wyrażenie *vita da capuccino* (również: *far vita da capuccino*) oznacza 'prowadzić skromne/ubogie życie' i przekazuje wiedzę o zakonie kapucynów. W języku włoskim funkcjonuje również inny frazeologizm z komponentem *capuccino*, a mianowicie *voglie da Cesari/imperatori e borsa da capuccino*, czyli 'wielkie marzenia, a mało pieniędzy na ich realizację; wielkie ambicje a małe możliwości'. Ani w polskich (oprócz wulgaryzmów)¹⁴, ani w angielskich słownikach nie zostały zarejestrowane związki z komponentem *kapucyn*. W języku polskim używa się wyrażenia *benedyktyńska praca*, w polskim i włoskim mówi się o benedyktyńskiej cierpliwości (*mieć benedyktyńską cierpliwość; avere la pazienza d'un benedettino*). Cierpliwość przypisywana jest w języku włoskim również kartuzom (*avere la pazienza d'un certosino*; dosł. mieć cierpliwość kartuza). Brak związków rejestrujących widzenie życia zakonnego w angielskim. Frazeologia odzwierciedla również postrzeganie innych wyznań. Przykładowo, w języku włoskim funkcjonuje zwrot porównawczy *bestemmiare come un luterano* (dosł. przeklinać jak luteranin; 'strasznie przeklinać'), co świadczy o poczuciu własnej wyższości kulturowej, na co zwraca uwagę R. Tokarski, pisząc o negatywnych konotacjach nazw innowierców¹⁵.

Należy pamiętać, że frazeologia o proveniencji religijnej nie jest prostym odwzorowaniem pewnych wartości, prawd, reguł czy praktyk. Religijność przefiltrowana jest przez percepcję rzeczywistości właściwą danemu narodowi¹⁶. W każdej kulturze widzenie świata i jego językowy obraz, rozumiany jako „pewien zespół sądów mniej lub bardziej utrwalonych w języku, zawartych w znaczeniach wyrazów lub przez te znaczenia implikowanych, który orzeka o cechach i sposobach istnienia obiektów świata

¹⁴ A. Dąbrowska, dz. cyt., s. 126.

¹⁵ R. Tokarski, *Językowy obraz świata w metaforach potocznych*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1999, s. 65-81.

¹⁶ Ch. Fernando, *Idioms and Idiomaticity*, Oxford University Press, Oxford 1996.

pozajęzykowego”¹⁷ jest inny, specyficzny dla danego narodu. Ponadto, językowy obraz religii powstaje w określonym kręgu kulturowym, więc ma na niego wpływ literatura, muzyka i inne dziedziny twórczości ludzkiej. Przykładowo, angielski zwrot *out-herod Herod*, zarejestrowany w większości słowników idiomów angielskich, został stworzony przez W. Szekspira (*Hamlet*, III, 2, 1): „I would have such a fellow shipped for o’doing Termagant; it out-herods Herod”¹⁸.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że frazeologia o motywacji religijnej, liczna we wszystkich z porównywanych języków, obejmuje – poza biblizmami – wiele jednostek o bardzo różnych motywacjach. Do tej pory poświęcano tym związkom niewiele uwagi, a wydaje się, że właśnie frazeologizmy te mają duże znaczenie dla badań językowego obrazu świata oraz *couleru local* danego obszaru. Badania frazeologizmów polskich, angielskich i włoskich wykazały wiele zbieżności, jeżeli chodzi o biblizmy oraz związki o proveniencji religijnej nawiązujące do praktyk powszechnych w całej Europie. Liczne są jednak rozbieżności wynikające właśnie ze specyfiki kulturowej regionu: pierwotna motywacja frazeologizmu często wiązała się z praktykami religijnymi na danym terenie kulturowym.

W wyniku owych różnic w zasobach frazeologicznych porównywanych języków pojawia się problem zachowania ekwiwalencji. Chodzi tu głównie o ekwiwalencję stylistyczną, oddanie jednostki frazeologicznej nawiązującej – nawet w sposób pośredni – do religii idiomem o zupełnie innej motywacji, co może zmienić wartość stylistyczną przekładu. Dotyczy to zwłaszcza frazeologizmów, których motywacja jest czytelna dla użytkownika języka.

Absolutną ekwiwalencję ma wiele biblizmów, na przykład: *baccio di Juda – kiss of Juda – pocałunek Judaszowy*; realizują one relację: frazeologizm o motywacji religijnej → frazeologizm o motywacji religijnej. Drugą grupę stanowią te idiomy o motywacji religijnej, których ekwiwalenty frazeologiczne mają motywację inną niż religijna, co wyrazić można następującą zależnością: frazeologizm o motywacji religijnej → frazeologizm o motywacji nie-religijnej: *essere in un amen – before you could say Jack Robinson – w gnieniu oka*. Trzecią grupę tworzą te frazeologizmy, które nie mają odpowiedników idiomatycznych, na przykład: *esser tutto Gesù e Maria* (‘być świętoszkiem, hipokrytą’).

Podsumowując należy podkreślić, że warto zwrócić większą uwagę na związki frazeologiczne występujące tylko w danym języku, specyficzne dla niego i charakteryzujące kulturę religijną danego obszaru. Powstały zbiory idiomów, które rejestrują jednostki

¹⁷ J. Bartmiński, R. Tokarski, *Językowy obraz świata a spójność tekstu*, [w:] *Teoria tekstu. Zbiór studiów*, red. T. Dobrzyńska, Wrocław 1986, s. 72.

¹⁸ D. Taitt, *The Shaping of English*, Progress, Tarnów 1996, s. 49.

mające bliskie odpowiedniki¹⁹, natomiast brak jest opracowań analizujących frazeologizmy kulturowe. Ze względu na znaczną liczbę związków o motywacji religijnej zasadne wydaje się przebadanie tych frazeologizmów z uwzględnieniem tła kulturowego²⁰. Niniejszy referat powinien być traktowany jedynie jako próba zasygnalizowania problemu badawczego, który zasługuje na dokładne opracowanie.

Słowniki

- S. Bąba, J. Liberek, *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- A. P. Cowie, R. Mackin, I. R. McCaig, *Oxford Dictionary of English Idioms*, Oxford University Press, Oxford 1994.
- K. Głowińska, *Popularny słownik frazeologiczny*, Wydawnictwo WILGA, Warszawa 2000.
- C. Lapucci, *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*, Garzanti, Milano 1990.
- H. Markiewicz, A. Romanowski, *Skrzydlate słowa*, PIW, Warszawa 1990.
- Oxford Idioms Dictionary*, Oxford University Press, Oxford 2002.
- G. Pittfno, *Frases feitas. Dizionario dei modi di dire, proverbi e locuzioni*, Zanichelli, Bologna 2001.
- S. Radicchi, *In Italia. Modi di dire ed espressioni idiomatiche*, Bonacci, Roma 1985.
- S. Skorupka, *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1999, t. 1-2.

¹⁹ Zob. J. Wójtowicz, M. Wójcicki, *Polnische und deutsche Redewendungen*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1980; E. Deboveanu-Terpu, J. Wójtowicz, *Zbiór idiomów polsko-numuńskich*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1984; P. Kakietek, *Polsko-angielski słownik frazeologiczny*, Wydawnictwo ENERGEIA, Warszawa 1993; A. Mazanek, J. Wójtowicz, *Idiomy polsko-włoskie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993; D. Wolfram-Romanowska, P. Kaszubski, M. Parker, *Idiomy polsko-angielskie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999; B. Kochan, L. Zaręba, *Idiomy polsko-francuskie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999; W. Chlebda, A. Gołubiewa, J. Wawrzyńczyk, T. Wielg, *Idiomy polsko-rosyjskie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003; J. P. Ruiz, D. Leniec-Lencow, *Idiomy polsko-hispańskie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.

²⁰ A. Nagórko, *Z problemów etnolingwistyki – jak porównywać języki i kultury?*, „Poradnik Językowy” 1994, z. 4, s. 4-14.